

Podarcis sicula, de Ruïnehagedis. Deel II

Dick Martijn.
Chico Mendesring 404
3315 PA Dordrecht
Foto's van de auteur

GEDRAG, VERZORGING EN VOORTPLANTING. HET TERRARIUM EN DE INRICHTING HIERVAN

De Ruïnehagedis is gemakkelijk houdbaar, maar stelt toch uiteraard wel enige minimale eisen aan zijn verblijf. Ook hier wil ik weer een klein onderscheid maken tussen de twee voornaamste ondersoorten. In gedrag, en zoals verklaarbaar uit de biotoopeisen (van in het bijzonder *P. s. campestris*), ook aan de bak en zijn inrichting.

De nominaatvorm is naar mijn ervaringen wat kwieker en actiever; vooral de man struint door de gehele bak, onderzoekt steeds zijn "territorium" en houdt dit vanuit een strategisch punt in de gaten. *P. s. campestris* is wat passiever en gezapiger en klimt ook minder en niet zo behendig als *P. s. sicula*, die wat schichtiger en beweeglijker is. Het terrarium kan bij eerstgenoemde wat lager zijn (stepterrarium) en behoeft slechts van enkele stenen en takken te worden voorzien. Voldoende schuilgelegenheden, zoals platte stenen, welke graag worden ondergraven, de onvolprezen schorsstammetjes van de kurkeik (*Quercus suber*), die men in de goed gesorteerde speciaalaak kan verkrijgen of ter plekke in Zuid-Europese landen zelf kan verzamelen en kleine aarden kruikjes (tuincentra!) zijn van onschatbare waarde. NERING BÖGEL (1982) suggereerde, dat exemplaren uit het noorden van het verspreidingsgebied meer behoefte aan een vochtig milieu hebben. Van SOEST (2000) atendeerde ook met het oog op een gunstiger verloop van de vervelling op het plaatsen van bakjes met lichtvochtige turf of tuinaarde, wat bovendien zijn nut heeft, wanneer het vrouwtje eitjes gaat leggen. Voor te veel vocht moeten we waken in verband met het gevaar van mijten. Ik heb *P. s. campestris* zelf altijd in een droge bak gehouden, maar het is de moeite van het proberen waard, bij voorbeeld door het toepassen van natuurlijke beplanting.

Hij wordt in ieder geval in begroeide biotopen gevonden, dus zo gek is het nog niet. Bedenk wel, dat verreweg de meeste planten en zeker die uit het mediterrane gebied erg veel licht nodig hebben; het liefst direct zonlicht of kunstlicht van vergelijkbare sterkte. Dus: òf de plaats van de bak is erg belangrijk òf hij zal erg veel stroom verbruiken! Hoe spectaculair een mooi beplante bak ook is, zo teleurstellend is een slecht gedijende beplanting.

Het is allemaal beslist niet zo eenvoudig, want ook de planten kunnen ziekten en parasieten oplopen bij bijvoorbeeld een te hoge of juist te lage luchtvochtigheid. Ook frisse lucht is voor de meeste planten een vereiste. Daar bovendien de meeste planten toch al gauw wat ruimte vragen beveel ik als minimummaten voor zo'n bak al gauw 200x100x100 cm (lxbxh) aan. Kunstplanten zijn vaak decoratief en zijn uiteraard probleemloos. Er komen steeds meer nabootsingen van bestaande soorten in de handel, zij het voornamelijk in de oerwoud- en woestijnsfeer. Voor de nominaatvorm en *P. s. cettii* stel ik als minimummaat voor het terrarium 80x50x70 cm voor; voor *P. s. campestris* mag dit wat kleiner zijn (de kleine Noord-Italiaanse, die maximaal 7 cm wordt, heeft aan een bakje van 50 cm genoeg). Enerzijds omdat de eerste regelmatig klimt én om op die manier zijn leefgebied te vergroten adviseer ik minimaal één, maar liefst drie wanden aan te kleden als rotswand of legsteenmuurtje. Omdat stenen nu eenmaal te zwaar zijn voor dit doel maak ik deze zelf van piepschuim, wat ik met wit cement bestrijk. Het is een kwestie van veel doen en goed kijken naar natuurlijke voorbeelden en effecten proberen na te bootsen. Het is van belang het nog natte cement te bestrooien met rivierzand om een wat ruwer uiterlijk te krijgen. Als het cement is uitgehard beschilder ik het geheel met diverse tinten zelf gemengde acrylverf. Om het effect zo natuurgetrouw moge-

lijk te maken patineer ik hierna met een paar tinten lichter of donkerder. Bij de "bouw" dient rekening te worden gehouden met de "zonneplekken", m.a.w. die plaatsen, waar de spots of stralers op gericht worden. Hier maak ik een soort "balkonetjes", waarop later een platte steen van ongeveer dezelfde vorm en grootte wordt gelegd. Daar op deze plaatsen veel uitwerpselen worden achtergelaten zijn deze nu op een handige manier schoon te houden door de steen van tijd tot tijd af te borstelen en af te spoelen met kokend water. De dieren maakt het natuurlijk niet uit hoe de bak eruitziet (vooropgesteld, dat hij uiteraard aan de minimum-eisen voldoet), maar ik vind persoonlijk, dat het oog ook wat wil en dat een bak ook een kijkspel kan zijn, waarbij het gewoon leuk is voor de toeschouwer de dieren waar te nemen in zo goed mogelijk nagebootste omstandigheden. Nog even terugkomend op de eerder genoemde aardewerk kruikjes en kurken stammetjes; deze hebben bij mij nog twee andere waardevolle toepassingen: het is erg simpel een dier, dat 's nachts in een derge-

lijk object verblijft de andere dag met een minimum aan stress uit de bak te halen (natuurlijk kan dit ook op elk tijdstip overdag wanneer het dier hierin schuilt) en bovendien is het eenvoudig het dier gefaseerd in de winterslaap te brengen. De holle stammetjes vul ik dan wel met dor blad en gras e.d.

Als bodembedekking wordt door mij zogenaamd "anticoccidiose-zand" gebruikt, wat tot 400° C verhit is geweest (Merk: "Natural-Antwerp", leverancier: De Scheemaecker Fres, Metropoolstraat B-2900 Schoten, België). Het nogal eens geuite gevaar van oogontstekingen heeft zich bij mij nimmer voorgedaan. Een vervuilde bak en niet te vergeten verontreinigd water zijn grotere risico's! In genoemd zand zitten ook allerlei mineralen. Ik strooi hierop af en toe wat schelpengruis (o.a. van mossel en oester) en fijngemaakte sepia. Ik heb gemerkt, dat bijv. Balearenhagedissen (*Podarcis lilfordi*) die pas in een bak werden losgelaten (en dus in een stresssituatie verkeerden) opvallend veel stukjes sepia tot zich namen, mogelijk om op deze

Podarcis sicula campestris man

manier de maaginhoud te neutraliseren.

Verder zijn enkele van mijn bakken voorzien van bodemverwarming, die ik gebruik van mei tot september, maar dit is voor de Ruïnehagedis niet echt nodig.

Naast uiteraard zuiver drinkwater, waaraan vitaminen worden toegevoegd, wordt het gebruikelijke insectenvoer verstrekt, wat zo veel andere (muur)hagedissen eten. Afwisseling is belangrijk om de eetlust op peil te houden. Behalve de in de handel verkrijgbare voederdieren is het goed van buiten insecten te betrekken. 's Zomers bij voorbeeld zijn sprinkhanen van grote waarde en in de herfst zijn spinnen belangrijk omdat ze vaak een "vette hap" zijn en erg graag gegeten worden en op die manier belangrijk zijn voor het aanleggen van vetreserves in het lichaam. Mijn ervaring met sprinkhanen (ook de gekweekte uit de handel) is, dat de hagedissen er in het begin wild op zijn, maar na de tweede dag hier niet meer naar talen, zodat men weer moet overschakelen op ander voedsel. Voorkeuren kunnen ook individueel optreden: het ene exemplaar neemt bij voorbeeld geen wasmotlarven aan terwijl het andere deze vrijwel uitsluitend eet.

Het gezelschap van *P. sicula* in het terrarium blijft een moeilijke zaak en mijn advies is eigenlijk: geen! Vrouwtjes zijn nog wel eens intolerant t.o.v. seksegenoten van hun eigen soort of die van een andere. Onder andere BRUEKERS (1987) wijst op de mogelijkheid om meerdere vrouwen bij één man te houden. Dit zou op zich gunstig zijn, omdat de man, die vaak nogal frequent en ruw paargedrag tentoonspreidt, op die manier zijn aandacht verdeelt. Dit is echter bij mij nooit succesvol geweest in verband met te grote agressiviteit tussen de vrouwen onderling.

Mogelijk helpt het als zij van jongsaf aan samen zijn opgegroeid. De mannen waren bij mij tot nu toe altijd agressief tegenover vrouwtjes van een andere soort. Door ruimtegebrek gedreven heb ik wel eens geëxperimenteerd met de huisvesting van *P. lilfordi* en *P. pityusensis* vrouwtjes in de *P. sicula* bak, maar de man beschouwde hen gezien zijn agressieve gedrag blijkbaar toch als indringsters. GÖKE (1952) echter, schrijft in zijn verhaal over Balearen- en Pityusenhagedissen, dat ze zonder

bezwaar samen te houden zijn met andere middelgrote hagedissen, waaronder *P. sicula*. Gezegd moet worden, dat wat dit betreft ook al verschillen zijn te constateren tussen bijv. de dieren van Ibiza en die van Formentera. In elk geval werd een *P. sicula* vrouwtje door mijn man *P. pityusensis formenterae* niet geduld!

Interessant zijn de ervaringen van REISS (1961), die jongen had van een man *P. s. sicula* en een vrouw *P. s. coerulea*. Toen hij de drie subadulte jongen (twee vrouwtjes en een mannetje) bij de ouderdieren plaatste was de man niet agressief ten opzichte van zijn zoon, terwijl de vrouw haar dochters achterna zat!

Een paartje alleen te houden lijkt dus het beste advies; zelfs zou ik ervoor willen pleiten een reservebak aan te houden voor de vrouw, omdat de paringsdrijf van de man kan omslaan in agressiviteit. Tevens kan door de vrouw apart te houden worden voorkomen, dat door haar al te veel legsels worden geproduceerd, wat voor haar zowel als voor de kwaliteit van het nageslacht nadelig kan zijn. Bovendien kunnen we het vrouwtje, nadat zij haar eieren in alle rust heeft gelegd, op die manier rustig op verhaal laten komen en goed laten eten.

Opvallend vond ik in dit verband de ervaring van Van SOEST (pers. med.), wiens *P. sicula* vrouwtje het te opdringerige mannetje zo krachtig in zijn snuit beet, dat er een bloedige verwonding ontstond en tot gevolg had, dat gedurende lange tijd de man zijn vrouwtje met de nodige omzichtigheid benaderde! Overigens heeft van dit zelfde paartje de man het volgende jaar zodanige verwondingen toegebracht aan het vrouwtje, dat zij hieraan is bezweken. Dit illustreert de grillige aard en onberekenbaarheid van deze soort.

In het terrarium is een winterrust van ongeveer twee maanden aan te raden gedurende december en januari, of iets langer: van half november tot half februari. In de natuur houden de "noordelijke" *P. sicula* uiteraard een langere winterslaap; in Noord-Italië bij voorbeeld zien de winters er anders uit dan in het zuiden. In Rome en op Sicilië zijn de winters zodanig zacht, dat van een echte winterslaap geen sprake is en de Ruïnehagedissen op zonnige dagen (en die zijn er daar veel!) tevoorschijn komen en tenminste enige uren per dag

actief zijn. Daar deze situatie in het terrarium moeilijk is na te bootsen door o.a. de bijbehorende grote temperatuurverschillen adviseer ik toch een echte rustperiode in te lassen, ook al omdat de dieren in deze periode vaak voedsel weigeren en op die manier te veel verzwakken.

Podarcis sicula campestris parent

In het binnenterrarium wordt het ook in onverwarmde kamers meestal niet koud genoeg, zodat ook bij uitgeschakelde lampen de dieren toch min of meer actief blijven. Ikzelf gebruik de groenteladen van een oude koelkast, wat ik ervaren heb als een betrouwbare methode. De dieren verblijven in de eerder genoemde aarden kruikjes of kurken holle stammetjes, die voor het grootste gedeelte met potgrond bedekt zijn; de ingangen blijven in open contact met de lucht. Belangrijk in verband met de droge atmosfeer is e.e.a. regelmatig te besproeien. Dit dient wel met het nodige gevoel te gebeuren, want wij moeten wel waken voor een te vochtige atmosfeer in verband met het optreden van schimmels. Het prettige van de aarden

kruikjes is, dat zij door de poreuze structuur een regulerende werking hebben. Ook plaats ik altijd waterbakjes, want ook bij 5°C is het mogelijk, dat een dier rondscharrelt en wat wil drinken. Regelmatige controle is erg belangrijk, want wanneer een dier actief blijft dient dit uit de overwinteringruimte gehaald te worden en op dezelfde manier behandeld te worden zoals later ook de andere, die men laat ontwaken. Dus eerst in een onverwarmde kamer plaatsen met een temperatuur van 10°C en daarna verwarmen met een zwakke spot.

Ongeveer een maand na het ontwaken krijgen de dieren fellere kleuren en begint de voortplantingstijd. Paringen zijn nu aan de orde van de dag. Tot ongeveer een week à tien dagen voordat de eitjes rijp zijn worden de vrouwtjes vaak meerdere malen per dag gegrepen en zij dragen gedurende de gehele bronsttijd de blauwe beetsporen van de man. Met (te) jonge vrouwtjes of die, welke niet in optimale conditie zijn, moet men voorzichtig zijn, omdat bijvoorbeeld een prolaps kan optreden. Tijdens het afzetten van de eieren komen dan de voortplantingsorganen door de cloaca naar buiten. Verder kunnen de vrouwtjes te zeer uitgeput raken, doordat zij te veel legsels moeten produceren. Onmiddellijk nadat de eieren zijn afgezet wordt er namelijk weer gepaard. Dan is een aparte bak, waarin zij kunnen herstellen en rustig eten (de eerste twee weken na de eiafzetting is de eetlust enorm!) belangrijk. Ook tijdens de rijping van de eieren hebben zij veel behoefte aan het normale insectenvoeder en niet te vergeten mineralen en vitaminen.

Helaas, doordat *P. sicula* naar mijn mening ten onrechte te weinig in de belangstelling staat, is er over het algemeen niet veel interesse voor de jongen. Aan de andere kant moeten we wel kweken om de soort in gevangenschap in stand te houden. Raadzaam is dit op bescheiden schaal te doen en naar behoefte, ook om de kwaliteit van het nageslacht zo goed mogelijk te waarborgen. Het is beter om twee krachtige dieren op te kweken dan twintig, die slecht groeien en zelfs gebreken gaan vertonen. Wat dat betreft is deze soort op één lijn te plaatsen met de gup bij de aquariumvissen en de zebra-vink of grasparkiet bij de siervogels. Juist mede omdat zij sterk zijn, weinig eisen stellen en gemakkelijk te kweken zijn wordt er vaak onver-

antwoord mee omgesprongen. De gevorderde en serieuze "liefhebber" houdt zich er niet langer mee bezig omdat ze te "gewoon" worden en in hun ogen niet interessant, m.a.w.: hun houdbaarheid werkt tegen hen. Ik denk, dat we dieren moeten houden, die ons boeien vanwege hun gedrag en uiterlijk en niet omdat zij duur zijn of zeldzaam!

Hoewel er legio liefhebbers zijn, die daar anders over denken, heb ik toch het idee dat het verkeerd is generatie op generatie steeds broer en zus met elkaar te kruisen. Ter BORG (2000) wijst op de mogelijke gevaren m.b.t het (herhaaldelijk) toepassen van inteelt. Minimaal twee verschillende stammen vind ik een vereiste om goed en verantwoord te kunnen kweken. Een beperkt aantal jongen van gezonde en goed uitgegroeide ouders dient te worden opgekweekt, totdat het verschil tussen mannetjes en vrouwtjes duidelijk is. Geïnteresseerden kan men daarna een "gemengd" paartje overhandigen, dus een mannetje van het ene kweekpaar gekoppeld een vrouwtje van het andere. Verder kan het uitwisselen van dieren tussen liefhebbers onderling belangrijk zijn, want het is nu eenmaal niet zo, dat het mogelijk is bij het overlijden van één volwassen kweekdier een exemplaar uit te zoeken en aan te schaffen in een terrariumwinkel, noch via een dergelijke zaak nakweek te distribueren. Uiteraard is er veel voor de wettelijke beperkingen te zeggen, maar een nadeel is beslist, dat wil men met deze dieren beginnen of zoekt men een volwassen man of vrouw, dat men moet kiezen uit twee mogelijkheden. Of men moet veel zoekwerk verrichten om iemand te vinden, die een volwassen exemplaar of koppel wil afstaan, of men neemt een aantal jongen over, waarvan maanden later pas zal blijken hoeveel exemplaren van welk geslacht men bezit. Heeft men niet al te veel bakken "over", dan is het weer zaak overtollige exemplaren te zien kwijt te raken. Dit klinkt allemaal niet erg positief, maar dit aspect is onlosmakelijk verbonden aan het houden van deze en andere "BUDEP-soorten" en dient betrokken te worden bij de overweging of men tot aanschaf van deze dieren overgaat.

Voordeel is, dat doordat je jezelf soms veel moeite moet getroosten, je meer waardering en voldoening van deze dieren hebt. Een bijkomend probleem is, dat de jongen soms niet bij elkaar gehouden kunnen worden in verband met te grote agressiviteit. Tot de seksuele rijping zijn zij ook agressief ten opzichte van de andere sekse en zien zij willekeurig welk ander exemplaar dan ook als een rivaal. Wat soms wil helpen is de dieren in een betrekkelijk kleine ruimte samen groot te brengen, maar mannetjes zullen sowieso snel gaan vechten. Echter, brengt men een jong mannetje en vrouwtje, of meerdere vrouwtjes, welke elkaar redelijk goed accepteren, over naar een grotere bak, dan is er plotseling strijd tussen diezelfde dieren!

Ik hield eens een subadult mannetje samen met een volwassen vrouwtje in een relatief grote bak. De vrouw gedroeg zich nogal agressief en dominant jegens haar "partner", die regelmatig nagejaagd werd. Letterlijk van de ene dag op de andere kon het mannetje, wat blijkbaar volwassen geworden was, de vrouw imponeren en hem als gelijkwaardige partner doen accepteren. Mijn ervaring is, dat de jongen van *P. s. campestris* vreedzamer zijn dan die van het nominaatras.

Podarcis sicula sicula juveniel

TENSLOTTE

Hierboven schetste ik al een patstelling. Het probleem bij de Ruïnehagedis is, behalve dat hij sterk en goed houdbaar is, er ook zeer gemakkelijk mee te kweken is. Vaak wordt er aan de lopende band mee gekweekt: soms meer dan vier legsels per jaar. Het vrouwtje zoveel eieren laten produceren is één ding, zoveel legsels incuberen is nog weer een andere zaak! Door zoveel te kweken snijdt het mes aan twee kanten: het te grote aanbod is van negatieve invloed op de interesse én de kwaliteit gaat achteruit. Dit zou er zelfs toe kunnen leiden, dat deze hagedis uit het liefhebbersbestand zou verdwijnen! Ik zou graag zien, dat er wat meer belangstelling zou ontstaan voor deze interessante soort, maar, paradoxaal genoeg, zou er dan wat minder, maar wel wat serieuzer mee gekweekt moeten worden.

Door beperkt te kweken, met niet te jonge vrouwtjes (bij voorkeur 2 jaar en ouder), het toepassen van een juiste selectie, ondersoorten niet vermengen etc, kan men de kwaliteit verbeteren (formaat, conditie, bouw, kleur etc.).

Een stamboek voor *Podarcis sicula* (en dan per ondersoort!) zou zeker niet verkeerd zijn en ook zouden wij eigenlijk eens moeten inventariseren welke ondersoorten zich onder de liefhebbers bevinden.

Juist deze en andere BUDEP-soorten, die immers wettelijk uitsluitend via nakweek en onderlinge overnames verkregen kunnen worden, onderstrepen het belang, dat liefhebbers voor elkaar kunnen betekenen en door goede contacten is het mogelijk de kwaliteit van het bestand te handhaven, wat van essentieel belang is voor onze hobby.

DANKWOORD

Mijn dank gaat uit naar diegenen, die mij lieten delen in hun ervaringen en in het bijzonder naar onze hoofdredacteur Jur ter Borg voor zijn adviezen en suggesties.

LITERATUUR

BORG, J.P. ter, 2000. Kruisingen tussen verwante dieren: niet geheel zonder risico. *Lacerta* 58 (5): 154-157.

BRUEKERS, J.M.B.M., 1987. De Ruïnehagedis (*Podarcis sicula*), verzorgen en kweken. *Lacerta* 45 (8): 122-125.

GÖKE, G., 1952. Die Pityusen- und Baleareneidechsen im Terrarium. *D.A.T.Z.* 5: 133-134.

NERING BÖGEL, TH. L., 1982. *Podarcis sicula*, de Ruïnehagedis. *Lacerta* 40 (10/11): 237-239.

REISS, G., 1961. Aufzucht von Ruineneidechsen. *D.A.T.Z.* 14: 212-214.

SOEST, J. van, 2000. Verzorging en kweek van de Ruïnehagedis, *Podarcis sicula*. *Xenopus* 12 (1): 13-17.

THE ITALIAN WALL LIZARD, *Podarcis sicula*, PART II

This species is very easy to keep in captivity. Minimum dimensions for the terrarium are 80x50x70 cm (lxwxh) for a couple, although for *P. s. campestris* a smaller and less high terrarium can be sufficient. This can be fitted up with artificial rocks made of polystyrene covered with cement and painted in natural designs. Hiding-places can be provided using small ceramic jars and hollow branches of the cork-oak. This makes it easy to catch or transfer the animals. The author uses anti-coccidiosis sand (that has been heated at 400°C) to cover the bottom. Shell-grit or pieces of sepia are scattered on the sand now and then. Water with some vitamins is provided and the animals are fed with all kinds of insects and spiders.

It is strongly recommended not to keep other species in the same terrarium. Even animals of the same species and sex can behave aggressive towards each other. At best a male and a female can be kept together, but an extra terrarium should be kept in reserve. This can also be used when the female has laid her eggs, to let her gain strength.

An hibernation or inactive period in the winter, for instance from half November until half February, is recommended. The author uses for this the vegetable-tray of an old refrigerator. The jars and hollow branches, with the animals inside, are moved to the tray and covered partly with potting compost. A small dish of water should always be provided!

Roughly a month after the end of the inactive period the mating-season starts. Mating is frequent till roughly one week before the female lays her eggs. Several clutches per season can be produced, but it is always difficult to find other interested hobbyists for the resulting quantities of juveniles. It is better to concentrate on a few clutches and young, which have a better chance to become strong and fully developed adults. Some measures have to be taken to prevent too much inbreeding. At least two groups of animals should be kept, the juveniles have to be reared until the difference between the sexes is obvious. Interested hobbyists can

be provided with animals of both groups, thus preventing inbreeding. The juveniles sometimes have to be housed separately, because they can be very aggressive towards each other.

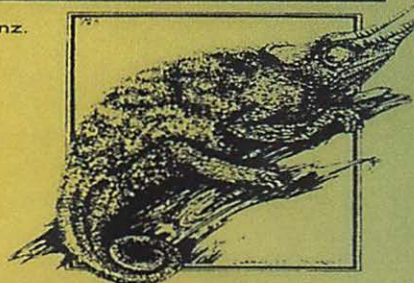
Podarcis sicula is easy to keep and to breed, but because of this they are considered to be quite common and ordinary. So it is often hard to find other interested hobbyists. Legislation however makes it impossible to obtain these animals from nature, so it is important to co-operate with other hobbyists to preserve this animal in captivity. It is recommended to start stud-books for the different subspecies of *Podarcis sicula*.

commerciële advertentie

KAMELEON

TERRARIUMSPECIAALZAAK

Reptielen - Amfibieën - Terraria - Voedseldieren - enz.

Openingstijden:
woensdag 12.00-18.00 uur
donderdag 12.00-21.00 uur
vrijdag 12.00-21.00 uur
zaterdag 10.00-17.00 uur

R.J. Plooijer
Textielplein 14
Tilburg
Tel: 013 -5359911

ook op het internet:
www.kameleon.to